

A PROPÓSITO DAS ESTELAS DISCOIDEAS DE CASTILLÓS (PANTÓN)

Felipe Arias Vilas

Fig. 1.- O Anverso das dúas estelas discoideas de Castillós.

Raquel Casal e Purificación Rodríguez veñen de publicar unha revisión das dúas estelas discoideas aparecidas no xacemento arqueolóxico de San Vicente de Castillós, sito no concello lucense de Pantón (Casal / Rodríguez 1996, 289-292), cunha pormenorizada descripción e algunas consideracións sobre a súa significación arqueolóxica e histórica dentro do contexto de tan senlleiro sitio.

Como ben sinalan as dúas autoras, Castillós segue sendo un xacemento fundamental para coñecer moitos aspectos do poboamento rural da Galicia romana, como paradigma de asentamento que, aínda que non completamente ben definido, sen dúbida ten rasgos que apuntan á súa consideración como unha grande *villa*, posiblemente tamén mansión viaria (¿a *Dactonium* das fontes escritas?), cunha necrópole asimesmo tardorromana e mesmo cristiá (vid.infra), amais da súa plausible relación co veciño castro da Xesteira. Un resumo dos achados producidos en Castillós e da

caracterización do sitio, en Arias 1992, 225-256).

Sen embargo, naquela nota sobre as devanditas estelas vértnese algunas afirmacións que nos cómpre puntualizar. En primeiro lugar, as fincas onde se ubica boa ou a maior parte do xacemento de Castillós non eran do señor López Suárez como as autoras parecen deducir, a partir dunha mala lectura, do texto escrito por Chamoso Lamas nos anos cincuenta (Chamoso 1958-1959, 214), pois o propietario daquelas era don José Mª Rodríguez Losada (familiar e agarimosamente coñecido coma "o señor Turulas"), sendo o doctor don Juan López Suárez (coñecido popularmente como "Xan de Forcados") o dono do pazo de Lamaquebrada ou Arxeriz (entre outros, no Saviñao) como consorte de dona Mariana de Castillejo; este foi un home de grandes influencias e de moita erudición, que tivo mesmo relacions de protectorado co vello Seminario de Estudos Galegos e coa Misión Biolóxica de Galicia, así como, o matrimonio en

conxunto, de mecenado cos Museos provinciais de Lugo e de Pontevedra. As autoras non sufrirán este erro (supoñemos que na escrita do artigo pois nos consta que alomenos unha delas coñeceu ó citado señor Turulas), se tivesen en conta a revisión crítica dos traballos arqueolóxicos de Chamoso Lamas na provincia de Lugo (Arias 1995, 43-44).

En segundo lugar, si é certo que Chamoso publica as fotografías dunha mesma estela polo anverso e reverso, e desto pódese deducir quizais que son as dúas que el menciona no seu artigo. Pero igualmente cómpre reconñecer que Chamoso apunta, ó noso modo de ver atinadamente, que tales estelas son o termo *post quem* ou o último "fósil director" de datación para o conxunto (arqueolóxico, que non histórico e artístico) de Castillós, se ben esto enlazaría, como logo se dirá, cos problemas cronolóxicos que presenta este tipo de estelas pola súa ampla difusión e duración.

Sinalan aquellas dúas autoras (Casal / Rodríguez 1996, 240) que nós mesmos tamén cometemos o erro de publicar o debuxo do anverso e reverso dunha das estelas coma se fosen a cara anterior de cada unha das dúas atopadas ata hoxe. Unha esculca máis atenta dos debuxos publicados por nós (que, en efecto, poderían e deberían ser de mellor calidade e de rasgos más definidos e non tan simplificados), faríalles ver que non é así e que as dúas representacións se correspondían coas dúas pezas, daquela expostas por unha soa cara no Museo Provincial de Lugo e hoxe retiradas no almacén pesia ó seu gran interese arqueolóxico e histórico. En calquera caso, o reverso da estela denominada por elas número 1 (co brazo inferior da

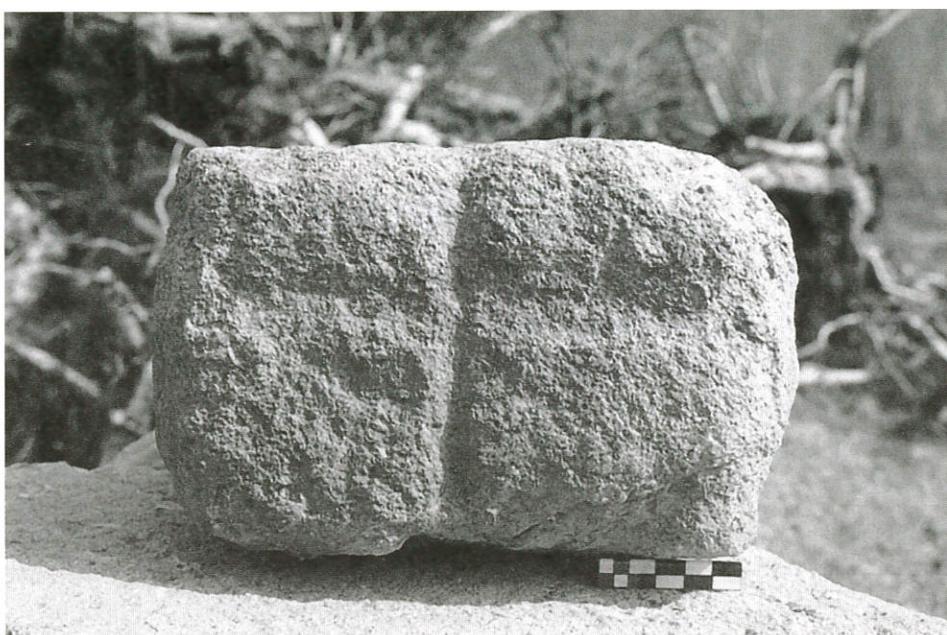

Fig. 2.- A pedra con cruz incisa achada en Castillós.

cruz gallado) non ten tantas semeillanzas co anverso da número 2 (que é unha cruz incusa dentro dun dobre círculo ou nimbo) como para confundilas e, xa que logo, adxudicarnos a nós un erro inexistente.

Por outro lado, na recopilación resumida dos traballos de Chamoso Lamas en Lugo, reproducense notas e fotografías deste autor onde aparecen o anverso e reverso da estela nº 1 e o reverso da nº 2 ou "pequeña" como el fai constar nas súas notas manuscritas.

En calquera caso, tal parece que a reproducción dos anversos e reversos das estelas de Castillós teñen algún meigo que impide a súa publicación correcta, pois as mesmas autoras confunden á súa vez (nas fotografías 3 e 4) o, presuntamente, anverso e reverso da nº 2. Quizais haxa que atribuílo os "trasnos" da imprenta que tamén puideron subsumir (como verdadeiros "sumicios" que citaba o noso común e, en efecto, inesquecible profesor C.Alonso del Real) a bibliografía que se bota en falta no artigo da revista Larouco, e no cal supoñemos que a mención de M.Vázquez Seijas se refire ó traballo "Sartegos" publicado no Boletín da Comisión provincial de Monumentos de Lugo (VII, 1962, nº57-58, 138-150).

Amais das tumbas descubertas por

Alonso del Real e Chamoso Lamas, das documentadas por Vázquez Seijas, das exhumadas polo señor Turulas, dono da finca, e das escavadas por nós en 1982, hai que engadir o achado, solto pero sobre unha tumba, dunha pedra con outra cruz moi someramente incisa, que só ten como semellanza coas estelas discoideas precisamente a sinxeleza da incisión do rasgo cruciforme (Arias 1993, 233).

Aclarados estes pormenores, que son os que motivan esta nota, só quedar lembrar aquí os problemas sobre a datación das estelas discoideas, as súas múltiples variantes e o seu amplio espallamento. A maiores do xa clásico E.Frankowski (1920), un bo reflexo desta variedade tipológica, xeográfica e tamén cronolóxica atoparase en calquera das Actas dos Congresos sobre Estelas funerarias que (periodicamente e eso xa é significativo da viveza do debate) se veñen celebrando (véxase por exemplo, Aussibal 1994, 631-637). Con todo, cremos que semella evidente que a súa documentación en sitios romanos e medievais e mesmo a existencia de exemplares moito más modernos e ata contemporáneos, aconsellan conceder un papel fundamental ó contexto arqueolóxico e histórico concreto de cada achado ou achados no momento de

definir a súa datación e adscripción cultural.

No caso de Castillós haberá que seguir agardando, pois, unhas decisivas campañas de prospeccións detidas e sistemáticas e de escavacións científicas en área extensa, xa reclamadas por nós (Arias 1993, 243) e por R.Casal e P.Rodríguez (1996, 290), para poder vencellar as súas estelas discoideas cunha data concreta e, de por parte, co presunto remate da ocupación (cemeterial e tamén habitacional) de tan importante sitio.

BIBLIOGRAFÍA

- Arias Vilas, F. (1992): "O xacemento galaico-romano de Castillós (Lugo)", *Finis Terrae. Estudios en lembranza do Prof.Dr.Alberto Balil*, (Univ. de Santiago), Santiago de Compostela, p.225-256.
- Arias Vilas , F. (1995): "Chamoso Lamas e a Arqueoloxía lucense: unha revisión crítica", *Lugo no obxectivo de Manuel Chamoso Lamas*, (R.Academia BB.AA. - Deputación provincial Lugo), Lugo, p.39-59.
- Aussibal, R. (1994): "De la stele discoidale romaine aux formes modernes et actuelles", *V Congreso internacional de Estelas Funerarias. Actas. (Soria 1993)*, Soria, p.631-637.
- Casal García, R. / Rodríguez García, P. (1997): "As estelas discoideas do Museo Provincial de Lugo", *Larouco*, 2, p.289-292.
- Chamoso Lamas, M. (1958-1959): "Sobre hallazgos arqueológicos en Castillones", *Boletín de la Comisión provincial de Monumentos de Lugo*, VI, p.213-215.
- Frankowski, E. (1920): *Estelas discoïdales de la Península Ibérica*, Madrid (reed.1989).